

**[0252] OER DE DATEARRING FAN EPKEMA SYN „PLAN VAN INTEE-
KENING OP GYSBERT JAPIX, FRIESCHE RIJMLERIJE"**

Foar Ernst Löfstedt op syn 70ste jierdei.

Doe't der yn augustus 1820 in prospektus útkaem by Joh. Proost, „Boekhandelaar te Leeuwarden", mei in "Berigt aangaande eene nieuwe, met de meeste naauwkeurigheid bezorgde Uitgave der Rijn- en andere Werken van den Frieschen Hoofd-Dichter, Gijsbert Japiks" ³⁾, wie dat net de earste kears, dat Epkema him ré forklearre om in nije útjefte to forsoargjen. De yn dat "Berigt" oankundige útjefte forskynde yndied yn 1821 mei de titel "Gysbert Japicx Friesche Rijmlerye; ijn trye deelen forschaet: . . . De tredde druwck, op nijz trognoaze in forbettere trog E. Epkema. To Ljeauwert. Bij Johannes Proost, Boeck-forkeaper, 1821.", wylst it taseine twadde diel mei û.o. "een glossarium op Gijsbert Japiks, of Alphabetische Woordenlijst tot verklaringe van 's Dichters woorden, welke zulks behoeven, vooral van verouderden", yn 1824 by deselde útjower útkaem, mei de titel: "Woordenboek op de gedichten en verdere geschriften van Gijsbert Japicx . . ." ⁴⁾.

Yn it neamde "Berigt" fan 1820 lêze wy, dat "de Heer E. Epkema. Rector der Latijnsche scholen te Middelburg ... sedert vele jaren aan eene nieuwe Uitgave . . ." arbeide. As learling fan prof. Ev. Wassenbergh to Frjentsjer wie er foargoed op 'e smaek kommen fan Gysbert syn dichtwurk, sa't er sels yn in fers, opnommen yn it *Friesch Jierboekjen foar it jier 1831*, seit ⁵⁾. Om't syn bilangstelling, mei troch de kolleezjes fan Wassenbergh. binammen op 'e taelkunde rjochte wie, bigjint er al gau mei it sammeljen en forklearjen fan wurden út it wurk fan de Boalsserter dichter. Yn oktober 1798 skriuwt er út Enkhuzen wei, dêr't er doe rektor fan 'e Latynske skoalle wie, in brief oan Wassenbergh mei in list fan wurden út Gysbert Japiks, dy't er net alhiel neikomme of útlizze kin. Hy freget syn âld-learnmaster nei de bitsjutting en de ôflieding dêrfan ⁶⁾. Ut 1805, datearre 15 desimber to Hoorn, dêr't er dan

3) J.J. Kalma, Bibliografy Gysbert Japiks, 1956; nû. 38.

⁴⁾ J.J. Kalma, o.w., nû. 41 en 52.

5) Werprinte yn Y. Poortinga, Op 'e drompel fan de romantyk, 1962, s. 53-60.

6) Estrikken. Rige lytse Teksten en Stúdzjes op it gebiet fan de Fryske Filology, forman-nichfâldige op it Frysk Ynstitút oan de R.U. to Grins. XXIII. Frysk út de 18de ieu IV; s. 152.

oan 'e Latynske skoalle forboun is, is der wer in tige nijsgjirrich brief. Hy skriuwt nou oan Wassenbergh: "Verscheidene oude voornemens krijgen meer en meer consistentie by mij, onder anderen ook het uitgeven eener Proeve van een Glossarium der O: Fr. Landtaal, bevattende alle woorden, die in de Rymlerye van G. Iapix voorkomen, met derzelver verklaring in de Nederd. of, die tekort schietende, in de Lat. taal" ¹⁾. Neffens dat selde brief wint de bilangstelling foar it Frysk al mar oan, dat sadwaende soe sa'n glossarium nou wol "niet te onpas komen". Sels hat er al mei in printer, de hear Breebaard to Hoorn, praet oer de mûglike jildlike foardielen fan sa'n wurk. Hy freget Wassenbergh nou jitris om "inlichting, bestiering, hulp en raad". In pear moanne letter skriuwt er wer, om't Wassenbergh wol ynljochtingen jown hat oer forskate wurden, mar noch neat sein hat oer syn plan "om eens een Glossarium of proeve van een Lexicon der O.F. taal te geven" ²⁾. By Epkema hat dus sa'n wurdboek binammen tige it omtinken yn dy tiid.

De Prov. Bibliotheek fan Fryslân hat in "Plan van Inteekening op Gysbert Japix, Friesche Rijmlerije", ûndertekene fan E. Epkema, mar sûnder adres en net datearre. Neffens de Bibliografy fan J.J. Kalma, nû. 37, soe dit "Plan van Inteekening" fan 1820 wêze, dus út it selde jier as it boppe neamde "Berigt". Beide moatte dan de oankundiging wêze fan de Epkema-edysje fan 1821 en 1824. Nou kin dat net bêst. It "Berigt" wie, sa't wy sjoen hawwe, fan de boekhanneler Joh. Proost to Ljouwert, by hwa't yndied yn 1821 de Rymlerye útkaem en yn 1824 it wurdboek. Proost jowt yn syn prospektus moai krekt oan, hwat der yn de beide dielen opnommen wurde sil en sa bart it ek; hielendal neffens dy biskriuwing binne se ynrjochte.

Mei it "Plan van Inteekening" leit it der oars hinne. Foarst is it net in printer of boekhanneler, dy't it útstjûrt en ûnderskriuwt, mar Epkema sels. Wol giet it dêr ek oer de werprintinge fan de Rymlerye en it útjaen fan in wurdboek, mar mear as algemienheden oer de gearstalling fan it wurdboek b.g. lêze wy net. Fierders docht bliken, dat Epkema syn tekst noch net alhiel printré hat: hy hopet, dat immen him noch de oarspronklike teksten fan de "Historie van Dorilis en Cleonice" en fan Ph. van Mornay syn "Verhandeling van het leven en sterven" biskikke kin. Boppedat freget er noch om oare, ûnbikende Fryske skriften, dy't er brûke koe, as immen dy faeks noch hie.

As wy beide stikken nêstinoar lizze, komme noch mear forskillen foar it ljocht, binammen ek yn de bitingsten fan útjefte yn it "Berigt" fan 1820 en yn dy fan yntekening yn it "Plan", oangeande formaet, papier en priis. Neffens it "Berigt" wurdt it wurk printe yn twa dielen, "gedrukt in klein kwarto, op schrijfpapier, het vel gerekend tegen twee en een halve stuiver". Yn it "Plan van Inteekening" skriuwt Epkema, dat it wurk yn twa dielen "zal worden gedrukt in Quarto, op best drukmediaan papier, het vel gerekend tegen drie stuivers". Oan 'e ein fan syn "Voorwaarden" lit er dan folgje: "De inteekening geschiedt te Leyden, bij de Boekverkoopers A. en J. Honkoop, en verder alomme, en zal gesloten worden met den eersten November van dit loopende jaar". Fan dat sluten fan de termyn fan ynskriuwen en fan in priisforheging dêrnei mei ien trêdde, sa't ek yn dit "Plan" stiet, is yn it "Berigt" fan 1820 hielendal gjin praet.

1) Estrikken XXIII; s. 194-195.

2) Estrikken XXIII; s. 195.

Dy forskillen meitsje it net botte wierskynlik, dat it "Berigt" fan 1820 en it "Plan van Inteekening" ornearre wiene foar deselde útjefte, dy't yn 1821 en 1824 fan 'e parse kaem. It "Berigt" is, sa't wy seagen, datearre augustus 1820, it "Plan van Inteekening" kin net fan itselde jier wêze, sa't yn de Bibliografy fan J.J. Kalma oanjown wurdt. Fan hokker jier dan wol?

Bihalven Epkema wie ek A. ten Broecke Hoekstra tige warber op it Fryske mêd, binammen hwat it wurk fan Gysbert Japiks oanbilanget ¹⁾. Dy rjochtslearde pielde ek wol mei taelkunde en sneupte alles troch, hwat er binei komme koe op it gebiet fan talen. Hy ekserpearre wurden út de Middelnederlânske útjeften dy't doe forskynden en út 16e- en 17e-ieuske poëzij mei it doel om it wurk fan Gysbert Japiks, "onzen Vrieschen Vondel", lyk as er seit, mei taelkundige bydragen to forklearjen. Yn de "Algemeene Konst- en Letter-Bode" fan it jier 1813 bigjint er yn it nûmer fan 20 augustus ²⁾ mei in "Proeve ter inteekening op eene uitgave van Gijsbert Japix Vriesche rijmleerij in drie deelen. Naar den ouden echten druk van 1668, verbeterd en met taalkundige bijdragen voorzien". Tige wiidweidich sil syn útjefte wurde, sa't bliken docht út de wize fan forklearring fan trije lytse ferskes fan Gysbert yn inkelde folgjende nûmers fan dat tydskrift: foar fjouwer fersrigels brûkt er b.g. acht siden foar taljochting!

Wumkes ³⁾ hat der yn syn opstel oer Ten Broecke Hoekstra op wiisd, dat er tige heimsinnich to wurk gong. Dat Epkema dus neat fan syn plannen wist, fóár de publikaesje yn de "Konst- en Letter-Bode" fan 20 aug. 1813, is skoan to bigripen. Hat er nou yn sawn hasten syn "Plan van Inteekening" ta de wrald ynstjûrd om Hoekstra foar to wêzen? Hy wie, sa't wy sjoen hawwe, al jierren en jierren dwaende mei de tarieding fan in útjefte, hie sels al ris mei in printer der oer praet! Of is it krekt oarsom en wie Epkema de earste? Of is it allinnich tafal, dat der yn 1813 twa útjeften fan Gysbert Japiks syn Rymlerye tagelyk oankundige waerden? Ik hâld it op it earste.

Yn alle gefallen is it sa, dat der yn 1813 op twa útjeften fan Gysbert syn wurk yntekene wurde koe. Dat docht bliken út de briefwiksel tusken Willem Bilderdijk en de Leidske professor H.W. Tydeman ⁴⁾. Op side 423, yn diel I fan dy briefwiksel, yn in brief fan 16 sept. 1813 skriuwt de heechlearaer oan Bilderdijk to Amsterdam û.o.: "De Klasse [de ôfdieling fan it Hollandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten to Amsterdam] heeft zeker de beide berigten van inteeken. op den Gysb. Japix van Epkema en Hoekstra ontvangen" ⁵⁾. En yn in brief fan 25 oktober d.o.f. anderet Bilderdijk him: "Ik heb voor de Klasse op beide de uitgaven (van Hoekstra en van Epkema) ingeteekend" ⁶⁾. It is dus wol dúdlik, dat der yn 1813 op twa aparte útjeften yntekene wurde koe, de iene fan Ten Broecke Hoekstra en de oare fan Epkema.

1) Dr. G.A. Wumkes, Bidders yn de Fryske Striid, 1926, s. 407-411.

2) Jiergong 1813, II Diel, s. 138.

3) Bidders yn de Fryske Striid, 1926, s. 409 en 410.

4) Briefwisseling van Mr. W. Bilderdijk met de Hoogleraren en Mrs. M. en H.W. Tydeman. Gedurende de jaren 1807 tot 1831. Uitgegeven door H.W.T. Tydeman. Twee delen, 1866 en 1867.

5) De formelding yn it Register, diel II, s. 349 ûnder de namme Epkema : "Geeft met Hoekstra Gijsbert Japix' Gedichten uit", moat in forsin wêze.

6) Briefwisseling enz., diel I, s. 430.

Ut it earst oanhelle brief, fan Tydeman oan Bilderdijk, kinne wy ek noch opmeitsje, dat Epkema wier mei de printer Honkoop, dy't yn it "Plan van Inteekening" neamd wurdt, yn sê soe. Tydeman skriuwt noch oer de útjefte fan Hoekstra, dy't sels foar it jild riede moast, ". . . maar sedert schrijft Hoekstra mij.... 2. dat hij op 10 ingeteekende exemplaren één gratis toegeeft". En dan lit er dêroan folgje: "Dit durf ik voor Honkoop en Epkema ook wel beloven". Nou koe hy Honkoop tige; hy wie yn dy snuorje mei him yn ûnderhanneling oer it útjaen fan poëzij fan Bilderdijk syn frou, wat út forskate brieven bliken docht ¹⁾.

Yn 1813 is der dus praet fan in útjefte fan Epkema by de printer Honkoop. It hat dus eigenskip, dat it "Plan van Inteekening", dê't Epkema de Boekverkoopers A. en J. Honkoop yn neamt, yndied to datearjen is yn 1813. Fan dy útjefte fan Epkema is doe likemin eat op 'e hispel kommen as fan Hoekstra sines, mar Epkema hat syn idéael fêsthouden, dat yn 1820 kaem der wer in oankundiging, it "Plan", en nou folge wierliken de "Friesche Rijmlerye" en it "Woordenboek".

Yn dat selde jier 1820 waerd de "Redevoering over Gysbert Jakobs, Friesch dichter" fan R. Koopmans, holden yn 1801, werprinte ²⁾. Op side 290 fan dy nije útjefte lêze wy noch in biwiis foar ús stelling, dat it "Plan van Inteekening" sikerwier út 1813 is, ntl. út it selde jier as Ten Broecke Hoekstra syn "Proeve", opnommen yn de "Konst-en Letter-Bode" fan 1813. Koopmans uteret biswier tsjin it bikende, gravearre portret fan Gysbert, mei ûnderskrift út 1687 fan Hilarides, en skriuwt dan: "Indien het ontwerp der Heeren Hoekstra en Epkema, (die beide, bijna gelijktijdig, reeds voor eenige jaren, eene Inteekening geopend hebben voor eene verbeterde uitgave van G. Japix Friesche Rijmlerije) door genoegzame begunstigers nog eens mogt tot stand komen, zou men, onder een beter gegraveerde afbeelding des Dichters, ook een beter Bijlschrift dienen te plaatsen".

It is bikendernôch, dat der yn ús lân yn it begjin fan de 19de ieu in bilêsting bistie op alle printe stikken, adfortinsjes, deiblêdden. Ek sokke prospektussen moasten segele wurde. Nou hat it eksemplaer fan it "Plan van Inteekening" yn de Prov. Bibliotheek to Ljouwert ek sa'n bilêstingsegel. Alhoewol't it skeind is, kinne wy op it iene stimpel noch dúdlik lêze:

[DEP. DES] BOUCHES DE LA ME[USE] 3.C en op it oare:

[A T]IMBRER A L'E[XTRAORDINAIRE]. Soksoarte Frânske stimpels waerden brûkt, doe't ús lân in diel fan Frankryk wie, dus yn de jierren 1811 oant en mei 1813. As it "Plan van Inteekening" yn 1820 datearre wurdt, binne dy Frânske stimpels alhiel net to forklearjen. It eksemplaer fan it "Berigt" fan 1820, dat de Prov. Bibliotheek to Ljouwert hat, lit hiel oare stimpels sjen; yn it Hollânsk stiet op it iene: BUITENGEWOON-ZEGEL en op it oare: VRIESLAND 5 Pn. Ek dat docht útwizing, dat Epkema syn "Plan van Inteekening" datearre wurde moat yn it jier 1813.

Hilversum

E. Galama.

1) Yn dizze Briefwisseling enz. û.o. diel I, s. 420; 434-435; 445.

2) Redevoeringen en Verhandelingen, door R. Koopmans. Tweede Deel. Te Amsterdam, bij de Wed. G. Warnars en Zoon. 1820.